

Museum, London 1967, I, 758; *Fihrisü mahtûâtâti Câmî'ati'l-Meliki's-Su'ûd: Uşulü'd-dîn ve'l-fıraku'l-İslâmiyye*, Riyad 1402/1982, V, 150-151; C. Zeydan, *Âdâb*, II, 248-249; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihrisü mahtûâtâti Mektebeti Köprülû*, İstanbul 1406/1986, II, 61-62; Tâhâ Ahmed Ebû Zeyd, *İsmâ'til el-Mukrî: Hayâtühü ve şif'rüh*, Beyrut-San'a 1406/1986; R. Mach – E. L. Ormsby, *Handlist of Arabic Manuscripts (New Series) in the Princeton University Library*, Princeton 1987, s. 256; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 220, 364-365; Cengiz Kaliek, "el-Hâvi's-sağır", *DİA*, XVI, 536.

SAFFET KÖSE

İBNÜ'L-MURAHHAL

(ابن المرخل)

Ebû'l-Hakem (Ebû'l-Mecd) Mâlik b. Abdîrahmân b. el-Murahhal Âlî b. Abdîrahmân el-Mâlekî es-Sebtî (ö. 699/1300)

Şair ve edip.

17 Muharrem 604'te (13 Temmuz 1207) Endülüs'ün güneyindeki Mâleka (Malaga) şehrinde dünyaya geldi. Mağrib'in Berberî Masmûde kabilesine mensuptur. Doğum yerine nisbetle Mâlekî, Sebte'de (Ceuta) uzun süre yaşadığından Sebti nisbeleriyle anılır. İspanya'nın kuzeydoğusunda yer alan Albarracín'e bağlı Santa Maria'dan göçe zorlandığı için dedesi Âli b. Abdurrahman'a "Murahhal" lakabı verilmiş, şair de ona izâfetle İbnü'l-Murahhal künyesiyle tanınmıştır.

İbnü'l-Murahhal öğrenimine Mâleka'da başladı. Burada Ebû Ca'fer İbnü'l-Fahâm'dan kıraat, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-İsticî ve Kadî Ebû Abdullah İbn Asker el-Gassânî'den dinî ve edebî ilimleri öğrendi. Ayrıca dostluk kurduğu Ebû Bekir Abdurrahman b. Âli b. Dehmân, Ebû Amr İbn Sâlim gibi âlimlerden faydalandı. Daha sonra dönemin önemli kültür merkezlerinden olan İşbiliye'ye (Sevilla) giderek Ebû'l-Hasan İbnü'd-Debbâc'dan kıraat-i seb'a ve Ebû Âli eş-Şelebîn'den nahiv okudu. Derslerine devam ettiği Ebû'l-Kâsim İbn Bakî'den noterlik (sınâatü't-tevsik) mesleğini öğrendi. Fas'ta ikametî sırasında fakih Ebû Zeyd el-Yernâsinî'den istifade etti. Şairliğinin yanı sıra Arap dili ve edebiyatı ile fıkıh ilminde de derinleşen İbnü'l-Murahhal, Gîrâta (Granada) çevresindeki çeşitli yerleşim merkezlerinde bir süre kadılık yaptı, 646'da (1248) İşbiliye'nin düşmesinden sonra Mağrib'e geçerek Sebte'de ve Fas'ta hayatını sürdürdü. Bölgenin Merîni emîrlerinin idaresi altında olduğu bu dö-

nemde saygı ile karşılanan şair, Emîr Ya'küb b. Abdülhakk'ın güvenini kazanarak onun özel kâtipi oldu. Kısa bir müddet sonra emîrin seçkin nedimleri arasında yer aldı. Kâtiplik görevini Emîr Ya'küb'un oğulları Ebû Mâlik Abdülvâhid ve Ebû Yahyâ Yûsuf devrinde de sürdürdü. Endülüs ve Mağrib'deki resmî görevleri yanında ilim ve edebiyatla da ilgisini devam ettiren İbnü'l-Murahhal öğretim faaliyetlerini aksatmamıştır. Ebû Abdullah İbn Abdülmelik el-Merrâkûşî, Ebû Ca'fer İbnü'z-Zübeyr, Ahmed b. Abdullah er-Rusâfî, Ebû İshak İbrâhim el-Gâfiki, Ebû'l-Kâsim b. Yûsuf et-Tücbî ve kendisinden semâ ve kitâbet yoluyla icâzet alan Ebû Hayyân el-Endelüsî onun önemli öğrencileri arasında yer almaktadır. İbnü'l-Murahhal 17 Receb 699'da (8 Nisan 1300) Fas'ta vefat etti ve Fas Mezarlığı'na defnedildi.

İbnü'l-Murahhal birkaçı dışında bütün eserlerini manzum olarak kaleme almıştır. Klasik Arap şiirinin medih, gazel, zühd, hikmet, mizah ve hiciv gibi türlerinde eser veren İbnü'l-Murahhal'in üslûbu oldukça yumuşak, özellikle dinî muhtevali şiirleri son derece etkileyicidir. 622 (1225) yılında Emîr Abdülvâhid'in kâtipliğini yaptığı sırada Endülüs'te hâkimiyetlerini kaybetmekte olan müslümanlara yardım konusunu işleyen, bir çeşit cihad çağrısı niteliğindeki kasidesi bir cuma günü Karaviyîn Camii'nde okunduğunda bütün cemaatin etkilendiği, pek çok kişinin cihada katıldığı kaydedilmektedir (İbn Ebû Zer', s. 98; Abdullah Kennûn, III, 25-28).

Onun medih türündeki şiirleri arasında, Merîni Emîri Ya'küb'un Merakeş'i ele geçirdiğini yazdığı kasidesi edebî şahsiyetini ortaya koyması bakımından önemlidir (İbn Ebû Zer', s. 118-119; Abdullah Kennûn, III, 212-215). Savaş ve kahramanlık gibi konuları ele aldığı bu tür kasidelerinde sade bir dil kullanan İbnü'l-Murahhal hamâsetten ziyade tabiat tasviriyile nesib konusunu işlemiştir. Endülüs şairlerinde görülen zarif üslûpla Abbâsî ediplerine has sert lafızları büyük ustalıkla bir arada kullanabilmesi onun önemli bir özelliğidir. Hz. Peygamber'in methine dair muâşşerâtı Endülüs'te bu türün ilk örneklerindedir. Gazelleri ise yeterli derecede duygusal ve etkileyici değildir. Nükte ve mizahla ilgili şiirlerinde, bilhassa kadınların hile ve kurnazlıklarını zevkli ve akıcı bir ifade ile tasvir etmiştir. Hikemiyat ve zühdiyatında fazilet, takvâ ve doğruluk gibi konuları dile getiren İbnü'l-Murahhal'in bu şiirlerinde tasavvuftan etkilendiği görülmektedir.

Rakiplerini hicvederken kaba ve çirkin lafızlara yer vermekten çekinmeyen İbnü'l-Murahhal dostlarını methederken fevkalâde ince ve kibar ifadeler kullanır. Çağın edebî akımına uyarak bedî sanatlarla bezediği kısa tasvirî şiirleri de bulunan İbnü'l-Murahhal ayrıca kıraat, ferâiz, nahiv, lugat ve aruz gibi çeşitli ilimlere dair manzumeler yazmış ve Endülüs didaktik şiirinin öncülerinden olmuştur. Emîrlere adına sanatlı nesirle yazdığı çok sayıda resmî mektubundan onun bu sahada da başarılı olduğu anlaşılmaktadır. İbnü'l-Murahhal, Endülüs'te makâmê türü nesir sanatının ilk gerçek temsilcisi kabul edilmektedir.

Eserleri. 1. *el-Mu'âşşerâtü'l-lüzûmiyye*. Hz. Peygamber'in methine dair yirmi dokuz kasideden oluşur. Her biri onar beyitten meydana gelen kasideler kafiye harfine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Şair, her beytin ilk kelimesinin birinci ve ikinci harflerinin revî (kafiye harfi) ve ondan önceki harf ile aynı, fakat ters dizilmiş (beyitlerin ilk iki ve son iki harfleri aynı, ancak ters sıralanmış) olmasına dikkat ederek kelime hazinesinin zenginliğini, lafızları seçme ve kullanmadaki maharetini kanıtlamak istemiştir. Eserin adında kullandığı "lüzûmiyye" sıfatıyla hem lüzûm mâ lâ yelzem, i'nât ve iltizam adlarıyla anılan edebî sanatı icra ettiğini vurgulamış, hem de bu konuda şaheser sayılan Ebû'l-Alâ el-Maarrî'nin *Lüzûmü mâ lâ yelzem* adlı divanına telmihte bulunmuştur. Kitap, şairin biyografisine dair bir mukaddime ile birlikte Hilâl Nâci tarafından yayımlanmıştır (*el-Mevrid*, IX/4 [Bağdad 1401/1981], s. 507-530). 2. *el-Muvaţta'e (el-Manzûmetü'l-muvaţta'e, Manzûmetü Faşihü Sa'leb, Nazmü'l-Faşih)*. 1340 beyitten ibaret olan bu eserde müellif, Sa'leb'in *el-Faşih fi'l-luğa* adlı kitabını urcûze şeklinde nazmetmiş, ayrıca üzerine şerh de yazmıştır (Fas, ts. [el-Matbaatü'l-Fâsiyye]). Muhammed İbnü't-Tayyib el-Fâsî manzumeyi *el-Ezhârü'n-nediyye* adıyla iki cilt halinde şerhetmiştir. 3. *Risâletân ferîdetân fi 'arûzi'd-dübeyt* (nşr. Hilâl Nâci, *el-Mevrid*, III/4 [Bağdad 1395/1975], s. 145-174). 4. *el-Makâmetü'n-Necdiyye*. Râvisi Ebû Avf en-Necdî'ye nisbetle bu adla anılan makâmê İbnü'l-Murahhal, Endülüs ve Mağrib müslümanlarının yaşadığı sıkıntılı günleri tasvir etmiştir (nşr. Muhammed Mahmûd Cebrân, *el-Baḥşü'l-ilmî*, sy. 41 [Rabat 1412-1413/1992-1993], s. 80-92). 5. *er-Remy bi'l-ḥaşâ ve'q-ḍarab bi'l-'asâ*. Müellifin, İbn Ebû'r-Rebî'in eleştirilerine verdiği cevaplardan oluşan bir risâledir. Ab-

İBNÜ'L-MURAHHİL

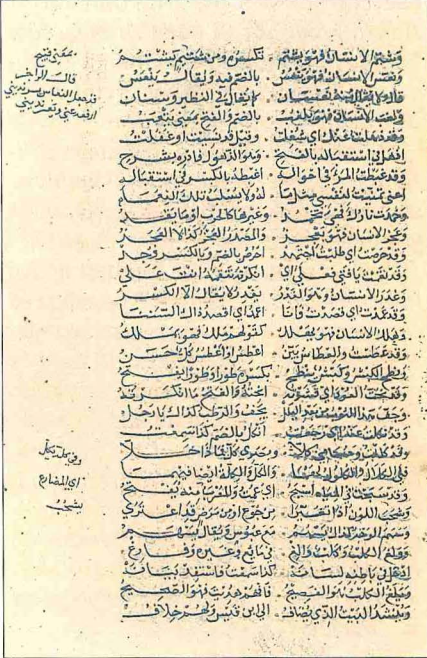
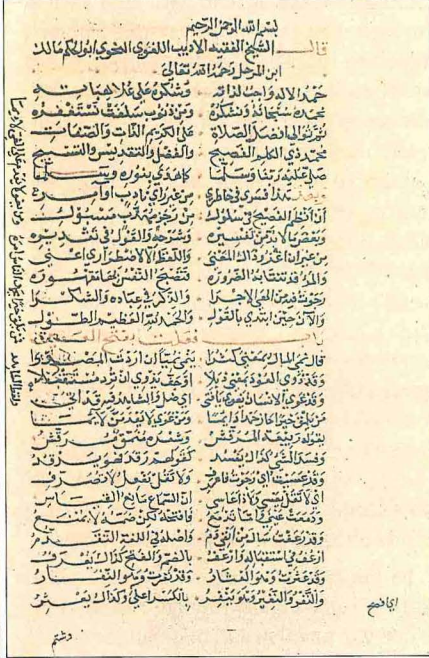
(bk. İBNÜ'L-VEKİL).

İBNÜ'L-MURTAZÂ
(İbnü'l-Murtazâ)

el-Mehdî-Lidînilâh Ahmed
b. Yahyâ b. el-Murtazâ
(ö. 840/1437)

Zeydiyye imamı ve âlimi.

764 (1363) yılında San'a'nın güneyinde yer alan Zemâr'da doğdu. Baba tarafından soyu Yemen'de Zeydîliği kuran Hâdî-İlelhak Yahyâ b. Hüseyin'e ulaşır. Küçük yaşta anne ve babasını kaybettiğinden ablasının yanında büyüdü. Ağabeyi Hâdî b. Yahyâ, Kadî Yahyâ b. Muhammed el-Medhacî, Kadî Ali b. Abdullah b. Ebü'l-Hayr ve İbnü'n-Nessâc'dan İslâmî ilimleri tahsil etti. Öğrenimini tamamladıktan sonra kısa zamanda Zeydiyye'nin önemli âlimlerinden biri oldu. 793'te (1391) Zeydiyye imamı Nâsır-Lidînilâh'ın ölümü üzerine aynı yılın şevval ayında San'a'da Zeydiyye âlimlerince Mehdî-Lidînilâh unvanıyla imam seçildi. Öte yandan Sa'de şehrinin hâkimiyetini elinde bulunduran Abdullah b. Hasan ed-Devvârî'nin ölen imamın oğlu Mansûr Ali b. Selâhaddin'e biat ettiği haber alınca taraftarlarıyla birlikte San'a'nın güneyindeki Beytibevs'e gitti. Şehrin kalesinde Mansûr Ali ile giriştiği savaşta iki tarafın da kayıp vermesi üzerine San'a'ya dönülüp imâmet meselesinin âlimlerin hakemliğiyle çözümlenmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Ancak Mansûr Ali bu anlaşmaya uymadığından İbnü'l-Murtazâ taraftar toplayıp onunla tekrar savaşmaya mecbur kaldı, yenilgiye uğrayınca da 794 (1392) yılında San'a'da hapse atıldı. Yedi yıl süren hapis hayatı boyunca ilimle meşgul oldu ve *el-Ez-hâr* adlı eserini yazdı. Taraftarlarının yardımıyla hapisten kurtulan İbnü'l-Murtazâ imâmet iddiasını bir süre erteledi. Daha sonra imâmetini ilân edenlerden biri olan ve kendisine birlikte hareket etmeyi teklif eden Hâdî-İlelhak Ali b. Müeyyed ile birleşerek Sa'de'ye girdi. Halkın kendisine yardım etmekten çekindiğini görünce imâmet davasından tamamen vazgeçti ve Mehdî-Lidînilâh unvanını da bıraktı. 816 (1413) yılında Sülâ'dan ayrılarak Misver'e gitti, orada evlendi. Ardından Laa ve Zafâr şehirlerinde ikamet etti. Buralarda çeşitli eserler yazdı. 840 yılı Şevval ayında (Nisan 1437) Zafâr'da veba-

İbnü'l-Murahhal'in *Nazmü'l-Faşıh* adlı eserinin ilk iki sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4475)

dullah Kennûn, şairin edebî münazara-daki kabiliyetini ve geniş kültürünü ortaya koyan bu risâlenin bazı bölümlerini iktibas etmiştir (*en-Nübûğu'l-Mağribî*, II, 58-73). **6.** *el-Vesiletü'l-kubrâ el-mercüvvü nef'uhâ fi'd-dünyâ ve'l-uhrâ*. Hz. Peygamber'in methine ve zühde dair onar beyitlik gruplardan oluşan müveşşah tarzında bir manzumedir (Brockelmann, *GAL*, I, 323). **7.** *Urcûze fi'n-naḥv* (a.g.e., I, 324; *Suppl.*, I, 484). **8.** *Urcûze (Kitâb) fi'l-'arûz* (a.g.e., I, 324).

İbnü'l-Murahhal'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *et-Teb-yîn ve't-tabşir fi nazmi Kitâbi't-Teysir* (Ebû Amr ed-Dânî'ye ait eserin manzum şeklidir); *Nazmu Ğaribi'l-Kur'ân* (Muhammed b. Uzeyz es-Sicistânî'nin eserinin nazma çekilmiş şeklidir); *Vâzîha* (fe-râize dair uzun bir kasidedir); *el-Kaşide-tü'l-veitriyye fi medhi hayri'l-beriyye*; *el-Âşriyyâtü'z-zühdiyye* (Hz. Peygamber'in methiyle ilgili bir kasidedir); *Terfîbü'l-emşâl* (Ebû Ubeyd Kâsim b. Selâm'ın emsâle dair eserinin alfabetik olarak yeniden düzenlenmiş şeklidir); *Nazmü sülûsi'l-evvel min Kitâbi Edebi'l-kâtib* (İbn Kuteybe'nin eseriyle ilgilidir); *Silkü'l-Münḥul* (Ebû'l-Kâsim İbnü'l-Mağribî'nin eserinin urcûze şeklinde nazma uyarlamasıdır); *el-Cevâlât* (şairin seçme şiirlerin-

den oluşan divanıdır); *eş-Şudûr ve'l-me-tâli*' (bazı şiirlerinin bir araya getirildiği mecmuadır); *el-Lü'lü'ü ve'l-mercân*; *Nazmü ihtisârî'l-mantık* (bu eserler için bk. İbnü'l-Hatîb, III, 306-307; İbnü'l-Kâdî, *Düretü'l-hicâl*, III, 20; Brockelmann, *GAL*, I, 323-324; *Suppl.*, I, 484).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Murahhal, *Risâletân feridetân fi 'arû-zi'd-dübeyt* (nşr. Hilâl Nâci, *el-Meurid* içinde), III/4, Bağdad 1395/1975, neşredenin girişi, s. 145-149; a.mlf., *el-Mu'âşşerâtü'l-lüzûmiyye* (nşr. Hilâl Nâci, a.e. içinde), IX/4 (1401/1981), s. 515-530; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 507-515; a.mlf., *el-Makâmetü'n-Necdiyye* (*el-Bah-şü'l-ilmî* içinde, nşr. Muhammed Mahmûd Ceb-rân), sy. 41, Rabat 1412-13/1992-93, s. 80-92; İbn Ebû Zer', *ez-Zahîretü's-seniyye fi târihi'd-devleti'l-Meriniyye*, Rabat 1972, s. 98; Safedî, *el-Vâfi*, V, 279; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, III, 302-304, 306-307; İbnü'l-Cezerî, *Ġâyetü'n-Nihâye*, II, 36; Süyûtî, *Buġyetü'l-vu'ât*, Kahire 1326, s. 384; İbnü'l-Kâdî, *Düretü'l-hicâl*, III, 19-26; a.mlf., *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1974, s. 327-333, 522-523; Brockelmann, *GAL*, I, 323-324; *Suppl.*, I, 484; İzhâhu'l-meknân, II, 707; Abdullah Kennûn, *en-Nübûğu'l-Mağribî fi'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1395/1975, II, 58-73, 288; III, 25-28, 212-215; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, VI, 335-339; Hannâ el-Fâhürî, *el-Câmi' fi târi-hi'l-edebî'l-'Arabî: Kısmü'l-kadim*, Beyrut 1986, s. 1015-1020; J. M. Contente, "Dos Doemas de Malik b. al-Murâḥḥal", *Awraq*, sy. 2, Madrid 1979, s. 44-54; Meryem Sâdikî, "İbn Murâḥḥal", *DMBİ*, IV, 599-600.

MEHMET SAMİ BENLİ